

Publication of Association Esprit, Société et Rencontre
Strasbourg/France

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

Volume 5 Issue 8, p. 1219-1229, December 2012

***PATRICK SÜSKIND'İN "KOKU" ADLI ROMANININ
TÜRKÇE ÇEVİRİSİNDE DİL OYUNLARI EŞDEĞERLİĞİ¹***

*TRANSLATION EQUIVALENCE OF LANGUAGE PLAYS IN
TURKISH TRANSLATION OF PATRICK SÜSKIND'S NOVEL "DAS
PARFUM"*

Öğr. Gör. Ayşe UYANIK

Kafkas Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu

¹ Bu çalışma Gazi Üniversitesi'nde tamamlanan "Die Analyse der Sprachspiele in der Übersetzung von Patrick Süskind's Roman "Das Parfum- Die Geschichte eines Mörders" adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

Abstract

The aim of this study is to analyze the translation equivalence of language plays in Turkish translation of Patrick Süskind's novel "Das Parfum". While analysing some parts of the novel, the translation was found fairly succesfull in the linguistic and denotativ level but some translation equivalence problems occur in the transfer of language plays. The reason of these equivalence problems is word for word translations from source language to target language. Some suggestions to solve these equivalence problems were made by taking into account the dependence on context and characteristics of target language.

Keywords: Patrick Süskind, perfume, language plays, translation equivalence

Öz

Bu çalışmanın amacı, Alman yazar Patrick Süskind'in "Das Parfum" adlı romanının Türkçe çevirisinde dil oyunları eşdeğerliğini analiz etmektir. Eserin bazı bölümleri üzerinde yapılan çözümlemeler sonucunda, çeviri dilsel ve düz anlamsal düzeyde oldukça başarılı bulunmuş, ancak dil oyunlarının aktarılmasında çeviri eşdeğerliği sorunları tespit edilmiştir. Bu sorunların nedeni kaynak dilden sözcük düzeyinde yapılan çevirilerdir. Konu bağlamı ve amaç dil özellikleri dikkate alınarak, eşdeğerlik sorunlarının çözümü için öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Patrick Süskind, Koku, dil oyunları, çeviri eşdeğerliği

GİRİŞ

Çeviri, aynı dili konuşmayan toplumlar ve bireyler arasında iletişimi sağlayan önemli bir bilgi aktarım etkinliğidir. İlk çağlardan günümüze kadar bu iletişim aracından çeşitli biçimlerde yararlanılmıştır. Uluslararası ilişkiler, ticaret, bilim, teknik ve kültür alışverişi gibi yaşamın her alanında çevirinin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Özellikle günümüz dünyasında çeviri olmadan bu sayılan ilişkilerin kurulması, sürdürülmesi ve geliştirilmesi olanaksızdır. Toplumsal ve bireysel iletişimde bu kadar önemli bir yere sahip olan çevirinin çeşitli boyutlarıyla incelenmesi, daha başarılı ve etkili bir çeviri işlemi için kuramlar geliştirilmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda çeviri üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda çeviribilim adı altında disiplinler arası yeni bir bilim dalının oluşmasına doğru ilerlemektedir.

Çeviribilim doğası gereği dilbilim, toplumbilim, kültürbilim, tarih, felsefe gibi pek çok alanla bağlantı içindedir. Bu nedenle bu alanda yapılan çalışmalar, kuramsal, betimlemeli ve uygulamalı olarak üç temel başlıkta toplanmaktadır (Reiß1995; Holmes 1987). Çeviri etkinliğinin temel öğeleri kaynak metin, çevirmen ve amaç metindir. Çeviri kuramları bu temel öğelerden hangisini öne çıkardıklarına göre çeşitlilik gösterir. Örneğin metin üzerine yoğunlaşan yaklaşımlarda ele alınan konu, metin türleri ve eşdeğerlik olarak belirlenebilir. Böylece her metin türünün kendine özgü bir çeviri işlemine tabi tutulması gerektiği, çünkü bunların işlevlerinin farklılık gösterdiği savunulur (Stolze 2001; Koller 1987; Levy 1969). Kullanma kılavuzu, diploma ya da edebi bir eser birbirinden çok farklı metinlerdir. Bunların çevirilerinde izlenecek yöntem de birbirinin aynısı olmayacaktır. Dilsel yapısı, sözcük özellikleri, yazılma gerekçeleri ve işlevleri, hatta biçimleri bile farklıdır. Kullanma

kılavuzunda teknik sözcükler, kısa, anlaşılır ve yorum gerektirmeyen bir dil yapısı bulunurken, edebi eserde toplumsal, kültürel, psikolojik ve benzeri bir yığın arka plan söz konusudur.

Edebi metinleri diğer metinlerden ayıran en önemli yanları kurmaca metinler olmaları ve oluşumlarında kullanılan sanatsal dilleridir. Metnin biçim ve içeriği aracılığıyla okur üzerinde estetik bir etki bırakan ve okuma zevkini lezzetlendiren bu özellikler, metnin edebi değerini ortaya çıkarmaktadır. Yazara özgü bir cümle yapısı, sözcük seçimi ve yine özgün bir ritim, metnin „nasıl“ yazıldığını gösteren simgeleri belirtirken, metinde „ne“ yazıldığını ifade etmek için ise iletişimsel ve bilgilendirici işleviyle içerik görevlendirilmiştir. Edebi metinlerde birbirinden ayrı düşünülmemeyen biçim ve içerik edebiyat kavramının içini doldurmaktadır.

Edebi metinler, toplumsal ve kültürel özellikleri en fazla yansıtan metinlerdir. Yazıldığı dönemin ve toplumun bütün özelliklerini içinde barındırır. Bu özellikler bilinmeden yapılacak bir çeviri asla başarılı olamaz. Örneğin Yaşar Kemal’in bir eserini başka bir dile aktarmak isteyen bir çevirmen onu, yaşadığı coğrafya Çukurova’yı, bölgesel dil kullanımlarını, eserin yazıldığı dönemin sosyal ve siyasal özelliklerini hatta Çukurova ezgilerini çok iyi bilmek zorundadır. Başka bir örnek olarak Wolfgang Borchert’ in “Ekmek” adlı öyküsünü çevirirken, yalnızca çok iyi Almanca bilgisi yetersiz kalacaktır. Savaş Sonrası Almanya’sından habersiz birisinin bu öyküyü çevirmeye kalkışmaması gerekir.

Edebi eserlerin çevirisinde yalnızca dilsel eşdeğerlik yeterli olamaz. Çünkü bu tür metinlerin bilimsel, teknik ve diğer metinlerden farklı olarak güçlü bir anlatım ve kültürel birikim içeren sanat değeri yüksek, bilinen dil kurallarının dışında bir dil dokusuyla yapılanması ve sözcüklerin düz anlamlarının yanında okuru eğlendirecek, düşündürcek ve okumayı sürükleyecek yan anlamları, çağrışımsal anlamları ve deyim anlamları ile kullanılması (Koller,1987:81), bu metinlerin biçimsel içeriksel veya sanatsal öğelerine dikkat çekmektedir. Atasözü, deyim, istiare ve mecaz gibi daha birçok çeşidi bulunan ve sanatsal yazınların karakteristik özelliği olarak kültürel birikme dayanan, dil oyunlarının da içinde bulunduğu bu dilsel öğeler, karşılıklı dillere aktarılırken çeşitli çeviri sorunları doğurarak orijinal metinden bir uzaklaşma ya da anlam kaybına neden olmaktadır.

Bir toplumun bütün özelliklerini yansıtan edebi metinler başka dillere çevrilerek, başka toplumlara ulaşır. Böylece dünya edebiyatı ortaya çıkar. Çevirmen olmadan “Dünya Edebiyatı” kavramının boş olacağını savunan Goethe, “başka toplumların ne düşünüp hissettiklerini, onların milli edebiyatlarından öğreniyoruz, bunlar ise öncelikle çevirmenlerin dil ve yorum becerisi sayesinde ortaya çıkmakta”, olduğunu ifade etmektedir.

Bu çalışmada Alman yazar Patrick Süskind’in “Das Parfum” adlı postmodern romanının Tefik Turan tarafından Türkçe’ye çevirisi incelenecektir. “Koku” adıyla Türkçe okurlarına kazandırılan romanda, özellikle yananamlar bağlamında metin türüne özgü eşdeğerliğin sağlanıp sağlanmadığı ve bunun için ne tür stratejiler izlendiği üzerinde durulacaktır. Dil oyunları bağlamında ortaya çıkan olası sorunlar irdelenerek, çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Patrick Süskind Kimdir?

Patrick Süskind, 26 Mart 1949’da Almanya’da doğmuştur. Münih’te tarih okuyan yazar yüksek öğrenimini lisansüstü eğitimle tamamlamıştır. Ardından Fransız dili ve kültüründeki becerilerini edindiği ve bunları daha sonra “Das Parfum (Koku)” adlı romanında ortaya koyduğu, üniversite şehri Aix-en Provence’e taşınmıştır. Bu roman sayesinde edebi çıkışı yakalayan yazar, bugünkü Alman Edebiyatının dünyaca tanınmış en başarılı edebi

kişiliği olmayı başarmıştır. Birçok edebiyat ödülünü reddeden Süskind, romanının aslından sapacağı endişesiyle, yüksek para tekliflerine rağmen uzun yıllar filmleştirilmesini kabul etmemiştir. En tanınmış eserleri arasında; Das Parfum/ Koku(1985), Die Taube/Güvercin (1987), Die Geschichte von Herrn Sommer/ Bay yaz'ın Hikayesi (1995), Über Liebe und Tod/Aşk ve Ölüm Üzerine (2006) sayılabilir. "Koku" romanıyla uluslararası bir şöhrete kavuşan yazarın eseri 46 dünya diline çevrilmiş, 15 milyon adet satmış ve 2006 yılında senaryolaştırılmıştır.

"Koku" Adlı Romanın Özeti

18. yüzyıl Fransa'sında Paris'te geçen romanda başkahraman Jean-Baptiste Grenouille'in doğumu ile başlayıp ölümüyle biten yaşam hikâyesi anlatılmaktadır. Eser her ne kadar bir cinayet romanıymış gibi gözüke de, bir pazar yerinde balık tezgâhının altında evlilik dışı beşinci çocuk olarak doğan ve daha öncekiler gibi ölüme terk edilen Grenouille'in, aleyhindeki tüm olumsuz koşullara rağmen doğuştan var olan koku yetisi sayesinde hayata direnişi konu edilmektedir.

Doğduğu andan itibaren sevgiye aç büyüyen Grenouille, doğadaki tüm kokuları tanıyıp birbirinden ayırabilen sıra dışı bir buruna sahiptir. Ancak fiziksel görünümü ve insanlık dışı davranışları nedeniyle toplumdan dışlanır. Bir gün Paris caddelerinde dolaşırken, bundan sonra varlık nedeni olacak, on beş yaşında genç bir kızın kokusuna kapılır ve kendi kokusunun olmadığını fark eder. Bundan sonra hayattaki tek amacı bu kokuyu saklayabilmek ve kendi kokusunu bulmak olur. Bir parfüm atölyesinde çalışmaya başlayan Grenouille, ustasından kokuları damıtmayı ve muhafaza etmeyi öğrenir. Onu cezbeden on beş yaşlarında, ergenliğe henüz yeni giren genç kızların ten kokusudur. Bu kokuyu elde edebilmek için yirmi altı cinayet işleyen roman kahramanı sonunda yakalanır. Ancak elde ettiği parfümün kokusunun bir damlası bile insanları sarhoş etmeye, kendisine hayran bırakmaya ve ona sevgi göstermelerine yetmektedir. Grenouille bu sayede idam edilmekten kurtulsa da, kendi kokusunu alamadığı için mutsuzdur. Doğduğu balık pazarına dönerek, elde ettiği parfümü kendi üzerine boşaltır ve parfümün kokusuyla kendinden geçen sokak çocukları onu sevgiden parçalar, yer, bitirir.

Çeviri Eşdeğerliği İncelemesi

Çalışmanın bu bölümünde kaynak metin ve amaç metinden dil oyunu içeren bazı kesitler örnek olarak ele alınıp karşılaştırılacaktır. Özellikle anlamsal, söz dizimsel, dilsel ve üslup boyutunun yanında, metinleri biçimsel olarak etkileyen ve süslü bir dilin ana malzemesi olan atasözü, deyim, mecaz, kişileştirme, karşılaştırma gibi dil oyunlarının çevirisi üzerinde durulacak ve çeviri eşdeğerliği açısından yorumlanacaktır.

"Von solchen Problemen *ließ er lieber seine Finger*, sie waren ihm zu ungemütlich und wülden ihn nur in die peinlichste Unsicherheit und Unruhe stürzen, wo man doch, gerade um sich seiner Vernunft zu bedienen, der Sicherheit und der Ruhe bedurfte." (S. 19)

"Böyle sorunlara *bulaşmamayı* yeğlerdi; rahatsız edici konulardı bunlar, kendisini sadece en nahoşundan iç güvensizliğine, huzursuzluğa sürüklerdi, oysa insanın aklını kullanabilmesi için en başta iç güvenine, huzura ihtiyacı vardı". (S. 17)

Yukarıda verilen örnekte göze çarpan "*Die Finger von etwas [weg] lassen*" deyimini çevirmen burada aynı anlamı veren "bulaşmamak" kelimesinin yan anlamı ile aktarmayı tercih etmiştir. Oysa anlamsal boyutun korunmasına rağmen, Türkçedeki karşılığı olan bir işe/olaya karışmamak, burnunu sokmamak deyimini kullanılarak "*Böyle sorunlara burnunu*

sokmamayı yeğlerdi; rahatsız edici konulardı bunlar, [...]”, şeklinde eşdeğer bir çeviri elde edilebilirdi.

“Wir werden’s riechen. So wie ein scharfes Beil den Holzklotz in die kleinsten Scheite teilt, wird unsere Nase sein Parfum in jede Einzelheit zerspalten. Dann wird sich zeigen, dass dieser angeblicher Zauberduft auf sehr normalem, wohlbekanntem Weg entstanden ist. Wir, Baldini, Parfumeur, werden dem Essigmischer Pelissier *auf die Schliche kommen*. Wir werden ihm *die Maske von der Fratze reißen* und dem Neuerer beweisen, wozu das alte Handwerk *in der Lage* ist. *Haargenau* wird es ihm nachgemischt, sein modisches Parfum. Es wird *unter unseren Händen* neu entstehen, so perfekt kopiert, dass es der Windhund selbst nicht mehr von seinem eigenen unterscheiden kann. Nein! Das genügt nicht! Wir werden’s noch verbessern! Wir werden ihm Fehler nachweisen und sie ausmerzen und es ihm auf diese Weise *unter die Nase reiben*: du bist ein Puscher, Pelissier! Ein kleiner Stinker bist du! Ein Emporkömmling im Duftgewerbe, und sonst nichts!

“Koklayacağız. Nasıl keskin bir balta odun kütüğünü incecik yongalara ayırırsa, burnumuz da parfümü en küçük ayrıntısına kadar parçalayacak. O zaman göreceğiz bu sözüm ona büyülü kokunun bildiğimiz, sıradan yöntemle oluştuğunu. Biz, Baldini, parfümör, *çıkarcacağız sirkeci Pelissier’in foyasını meydana. Maskesini sıyrıp alacağız suratından* ve de o yenilikçiye, eski zanaatın *nelere kadir olduğunu* göstereceğiz. *Kılı kılına* aynısını karıştıracağız o son moda parfümün, o tazının kendisi bile aslından ayıramayacak. Hayır! Bu yetmez bize! Parfümü düzeltereğiz! Yanlışlarını bulup ortadan kaldıracacağız, ondan sonra *çalacağız başına*: sen şarlatanın tekisin, Pelissier! Adi bir sıçansın sen! Koku mesleğinde küçük bir sonradan görme, hepsi o kadar”. (S. 65/5)

“Auf die Schliche kommen” deyimi sözlüklerde “birinin foyasını ortaya çıkarmak” olarak yer almaktadır. Yazar da Pelissier’in niyet ve yöntemlerinin ortaya çıkarılması şeklinde aynı anlamda kullanmıştır. Çevirmen Türkçe metinde “foyasını meydana çıkaracağız” ifadesiyle kaynak metin ile amaç metin arasında üslup eşdeğerliğini kurmuştur. Aynı şekilde “in der Lage sein”ı “kadir olmak”, “Haargenau”u “kılı kılına”, “unter die Rase reiben”i “başına çalmak” biçiminde çevirerek kaynak metin ile amaç metin arasında dil, biçim ve estetik yönden tam bir eşdeğerlik sağlamıştır. Ancak “die Maske von der Fratze reissen” deyiminin çevirisinde aynı etkiyi ve başarıyı sağladığı söylenemez. “Maskesini sıyrıp alacağız suratından” biçimindeki aktarım Türkçeye “maskesini indireceğiz” biçiminde çevrilseydi daha başarılı bir çeviri olurdu. Çünkü Türk okuru için “maskesini indirmek” deyimi buradaki eşdeğerliği daha iyi vermektedir. “Maskesini suratından sıyrıp almak” biçimindeki çeviri sözcük düzeyinde bir çeviri aktarımı olabilir ve anlamı da verebilir, fakat burada edebi metnin amaç dildeki üslup özellikleri göz ardı edilmiş olur.

“Er holte eine Flasche Wein aus dem Laden, denn die Hitze machte ihn durstig, und Weintrinken, das war auch wie früher.

Und dann fing er an, Geschichten zu erzählen, von damals, endlos. Vom spanischen Erbfolgekrieg, an dessen Verlauf er, gegen die Österreicher kämpfend, massgeblich beteiligt gewesen sei; von den Camisards, *mit denen er die Cevennen unsicher gemacht habe*; von der Tochter eines Hugenotten im Esterel, die vom Lavendelduft berauscht ihm zu Willen gewesen sei; *von einem Waldbrand, den er dabei um ein Haar entfacht und der dann wohl die gesamte Provence in Brand gesteckt hätte, so sicher wie das Amen in der Kirche, denn es ging ein scharfer Mistral*; und vom Destillieren erzählte er, immer wieder davon, auf freiem Feld, nachts, beim Mondschein, bei Wein und bei Zikadengeschrei, und von einem Lavendelöl, das er dabei erzeugt habe, so fein und kräftig, dass man es ihm mit Silber aufgewogen habe; von seiner Lehrzeit in Genua, von seinen Wanderjahren und von der Stadt Grasse, in der es so viele Parfumeure gebe wie anderswo Schuster, und so reiche darunter, dass sie lebten wie Fürsten, in praechtigen Häusern mit schattigen Gärten und Terrassen und holzgetäfelten Esszimmern, in denen sie speisten von porzellanenen Tellern mit Goldbesteck, und so fort..."

"Dükkândan bir şişe şarap getirdi, çünkü ateşin sıcaklığı susuzluğunu getirmiş olurdu, şarap içmekse, bu da eksiği anımsatan bir şeydi. Sonra hikâyeler anlatmaya başladılar, eski zamandan, bitip tükenmeyen hikâyeler. Kendisinin de katıldığı, hem de Avusturyalılara karşı savaşarak gidişatını önemli ölçüde etkilediği İspanyol taht mücadelesinden, Camisardlarla birlikte Cevennes yöresine korku saldılarından, Esterel'deki Hügno kızının, lavanta kokusundan başı dönmüş halde, isteğine boyun eğişinden; *bir keresinde az kalsın bir orman yangını çıkarıp Provence'ı tutuşturmak üzere olduğundan – hem de kilisedeki amin kadar kesin, bütün Povençe'ı, çünkü yaman bir mistral esmekteymiş söz ederdi*; sonra damıtmadan, dönüp dolaşıp, kırdı, açık havada, geceleyin, ay ışığında, şarap içerek ve ağustosböceklerinin çığlıkları eşliğinde lavanta damıtmadan söz ederdi; böyle bir gecede olağanüstü incelikte ve güçte lavanta yağı çıkarıp ağırlığınca gümüşe alıcı bulduğunu; Cenova'daki çıraklık zamanını, gezginlik yıllarını, başka şehirlerde ne kadar çok kunduracı olursa o kadar parfümcüsü olan Grasse şehrini, hatta bu parfümcülerden kimisinin beyler gibi yaşayacak kadar zengin olduğunu, bahçeleri gölgeli, taraçalı, görkemli evlerde oturup yemeklerini duvarları ahşap kaplamalı odalarda, porselen tabaklardan altın kaşıklarla yediklerini... anlatırdı." (S. 100)

Edebi çeviri yaklaşımları çevirinin amacına, türüne göre farklılık gösterse de, metnin anlam bütünlüğünün, biçiminin ve yazarın üslubunun korunmasının yanında, özellikle kültüre özgü karakterlerin aktarımında anlam çevirisinin öne çıkması gerektiği konusunda görüş ayrılığı yoktur. Sıradaki örnekte en önemli kültür farklılıklarından olan din ayrılığının meydana getirdiği, araştırmanın amacını destekleyen bir aktarım hatası göze çarpmaktadır. Almanca deyimler sözlüğünde "kesin, şüphesiz" anlamını veren "*so sicher wie das Amen in der Kirche,*" deyimini, Türkçe çevirisinde kelimesi kelimesine, "*hem de kilisedeki âmin kadar kesin*" ile çevrilmiştir. Hâlbuki amaç dilde sıkça kullanılan "*adı gibi emin olmak*" deyimini,

kaynak metinde verilmek istenen kesinlik ifadesini eserin aslındaki etkisinden uzaklaşmadan yansıtmaktadır.

“bir keresinde az kalsın bir orman yangını çıkarıp Provence’ı tutuşturmak üzere olduğundan – hem de adı gibi emin, bütün Povençe’i, çünkü yaman bir mistral esmekteymiş- söz ederdİ”, şeklinde verilecek bir çeviri amaç metin okurunda eserin çevirisini okuduğunu hissettirmeyecektir.

“Es ist zwar nicht recht, was ich tue, aber **Gott wird ein Auge zudrücken, bestimmt wird Er es tun!** Er hat mich im Verlaufe meines Lebens oftmals hart genug gestraft, ohne jeden Anlaß, also wäre es nur gerecht, wenn Er sich diesmal konzilient verhielte. Worin besteht den mein Vergehen schon, wenn es überhaupt eines ist? Höchstens darin, dass ich mich ein wenig außerhalb der Zunftordnung bewege, indem ich die wunderbare Begabung eines ungelerten exploitiere und seine Fähigkeit als meine eigene ausbebe. Höchstens darin, dass ich um ein Keines vom traditionellen Pfad der handwerklichen Tugend abgewichen bin. Höchstens darin, dass ich heute tue, was ich gestern verdammt habe. Ist das ein Verbrechen?” (S. 142)

“Gerçi hak değil bu yaptığım, ama **Tanrı bir gözünü yumacaktır, muhakkak yumacaktır!** Ömrüm boyunca az mı çarptırdı beni yeterince ağır cezalara hiçbir neden olmaksızın, onun için adaletin gereğidir bu kez hoşgörülü davranması. Hem benim suçum ne ki bu işte, eğer bir suç söz konusuysa? *Olsa olsa*, bir çırağın mucizevî istidadını istismar edip onun yeteneğini kendiminmiş gibi göstererek lonca düzeninin bir parçacık dışına çıkmış olmam. *Çok çok*, zanaatın geleneğinin buyurduğu fazilet yolundan cüzi ölçüde ayrılmış olmam. Çok çok, dün lanetlediğim şeyi bugün kendim yapıyor olmam. Cürüm müdür bu?” (S:112)

“*Ein Auge zudrücken*” deyimini Türkçeye “*bir gözünü yummak*” olarak çevrilebilir. Çünkü Türkçe’de “*göz yummak*” biçiminde benzer anlamda bir deyim bulunmaktadır. Fakat buradaki “bir” sözcüğü cümledeki bütün dengeleri alt üst etmekte, çevirinin amaç dildeki eşdeğerliğini bozmaktadır. “*Gerçi hak değil bu yaptığım, ama Tanrı göz yumacaktır, muhakkak yumacaktır!*” biçimindeki bir çeviri daha eşdeğer olabilirdi. Hatta “görmezden gelmek” deyiminden de yararlanılabilirdi. Bu durumda çevirimiz “*Gerçi hak değil bu yaptığım, ama Tanrı görmezden gelecektir, muhakkak görmezden gelecektir!*” şeklinde olabilir.

“Der Große Grenouille aber war etwas müde geworden und gähnte und sprach:”Siehe, ich habe ein grosses Werk getan, und es gefällt mir sehr gut. Aber wie alles vollendete beginnt es mich zu langweilin. ***Ich will mich zurückziehen und mir zum Abschluss dieses arbeitsreichen Tages in den Kammern meines Herzens noch eine kleine Beglückung gönnen.***

Also sprach der Grosse Grenouille und segelte, ***während das einfache Duftvolk unter ihm freudig tanzte und feierte, mit***

weitausgespanntem Flügeln von der goldenen Wolke herab über das naechtliche Land seiner Sele nach Haus in sein Herz." (S.163)

"Ne ki Büyük Grenouille biraz yorulmuştu ve ensede ve dedi ki: "İşte, büyük bir eser yaptım ve güzel oldu. Ama kemale ermiş her şey gibi bu da can sıkıntısı vermeye başladı artık. **Biraz çekilip bu çalışmayla dolu geçen günün bitiminde kendime, kalbimin odacıklarında küçük bir şölen vereceğim.**

Böyle buyurdu Büyük Grenouille ve *süzülüp altında basit koku halkı sevinçle dans edip eğlenirken, gepgeniş açtığı kanatlarıyla altın buluttan aşağıya, ruhunun ülkesini kaplayan gecenin içinden kalbine, evine indi.*" (S128)

Yukarıdaki örnekte "kalbimin odacıklarında küçük bir şölen vereceğim", cümlesi biçimsel eşdeğerlik göz önünde bulundurularak yapılan bir çeviridir. Türkçe okuru için bu cümle anlamsal açıdan kabul edilebilir görünmemektedir. Bunun yerine "**kendimi kalbimin derinliklerinde biraz mutlulukla ödüllendireceğim**" biçiminde bir cümle anlamsal açıdan daha eşdeğer olabilirdi. Aynı şekilde "Duftvolk" sözcüğünün "koku halkı" biçiminde çevrilmesi, kelime düzeyinde çeviri olarak doğru gibi görünse de, metindeki sanatsal anlatımı amaç dile aktarmada başarısız olmaktadır. Bunun yerine "**koku kalabalığı**" biçiminde bir çeviri her ne kadar kelime düzleminden uzaklaşsa da, anlamsal açıdan daha eşdeğer ve daha etkileyici bir çeviri olarak kabul edilebilir.

"Sein Herz war ein purpurnes Schloß. Es lag *in einer steinernen Wüste, getarnt hinter dünen, umgeben von einer Oase aus Sumpf und hinter sieben steinernen Mauern. Es war nur im Flug zu erreichen. Es besaß Tausend Kammern und tausend Keller und tausend feine Salons, darunter einen mit einem einfachen purpurnen Kanapee, auf welchem Grenouille, der nun nicht mehr der Große Grenouille war, sondern Grenouille ganz privat oder einfach der liebe Jean-Baptiste, sich von der Mühsal des Tages auszuruhen pflegte.*" (S.163)

"Kalbi firfiri bir saraydı. *Bir taş çölünün ortasındaydı bu saray, tepeliklerin ardında gizlenmiş, bataklıkların oluşturduğu bir vahayla çevrili, yedi boy taş duvarın ardında. Yalnız uçarak ulaşılabilirdi. Bin odası, bin bodrumu, bin has salonu, bunların arasında da bir tane, içinde firfiri bir kanepede olanı vardı ki işte bu kanepede Grenouille, şimdi artık Büyük Grenouille değil özel yaşamındaki Grenouille ya da sadece sevgili Jean-Baptiste, günün yorgunluğundan sonra dinlenirdi.*" (S. 129/9)

Genel olarak edebi metinlerde ve özelde de öykü türünde bağlamı, biçim ve içerik birlikte belirler. Bu bölümdeki konu bütünlüğünü anlayabilmek için metnin öncesi ve sonrası hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Çünkü burada kahramanın düşünce akışı ve iç dünyası yan anlamlar düzeyinde ele alınmıştır. Kullanılan kelimelerin çok anlamlılığı metni okurken ancak bağlamdan çıkarılabilecek dolaylı ve edebi anlatımlar yüklemektedir. Firfiri salon ya da kanape ile Grenouille'nin cehennemindeki göbek taşı betimlenmektedir. İçmek sözcüğü koklama anlamında kullanılmaktadır. Doğal olarak Dufte sözcüğü de içmek anlamında değil, koklamak, kokmak anlamında mecaz olarak yer almıştır. Bu bağlamda çevirmen yukarıdaki

paragrafta, eşdeğer bir cümle yapısını oluşturmada ve amaç dil okuyucusunda edebi uyum açısından aynı etkiyi uyandırmada başarılı bir çeviri gerçekleştirmiştir.

“Und als der liebe Jean – Baptiste, endlich heimgekehrt in sein *chez soi*, im purpunen Salon auf seinem simplen anheimelnden Sofa lag – **die Stiefel, wenn man so will, endlich ausgezogen hatte-**, klatschte er in die Hände und rief seine Diener herbei, die unsichtbar, unfühlbar, unhörbar und vor allem unriechbar, also vollständig imaginäre Diener, waren, und befahl ihnen, in die Kammern zu gehen und da aus der grossen Bibliothek der Gerüche diesen oder jenen Band zu besorgen und in den Keller zu steigen und ihm zu trinken zu holen.”(S.164)

“Ve sevgili Jean-Baptiste sonunda evine gelip firfiri salonda, sade ve rahat kanepesine uzanmış yatarken – **nasıl derler, sonunda çizmelerini çıkarabildiğinde**, el çırpıp görülmez, dokunulmaz, işitilmez, her şeyden önce de koklanmaz, yani bütünüyle imgesel yaratıklar olan uşaklarını çağırdı, odalara gidip büyük kokular kitaplığından şu ya da bu cildi bulup getirmelerini, bodruma inip kendisine içecek bir şey çıkarmalarını buyurdu.” (S. 129/9)

“Die Stiefel ausziehen” deyiminin sözcük düzeyindeki çevirisi amaç dil metninde anlamı tam olarak aktaramamaktadır. Bu deyim ile yazarın kastettiği bir giyecek olan çizmeyi çıkarmak değil, bir işi sonlandırmaktır. Bu da ancak bağlamdan elde edilebilecek bir sonuçtur. Öyleyse bu örnek cümlede önemli bir çeviri eşdeğerliği sorunu ortaya çıkmaktadır. Burada “çizmeyi çıkarmak” biçimindeki düz anlamsal çeviri yerine, Türkçe’deki “köşesine çekilmek” deyiminin tercih edilmesi gerekirdi.

“*Ve sevgili Jean-Baptiste sonunda evine gelip firfiri salonda, sade ve rahat kanepesine uzanmış yatarken – nasıl derler, köşesine çekildikten sonra, el çırpıp görülmez, dokunulmaz, işitilmez, her şeyden önce de koklanmaz, yani bütünüyle imgesel yaratıklar olan uşaklarını çağırdı, [...].*”

“*doch dann lag mit einem Mal Richis ein seiner Brust, kein rüchender Engel, sondern ein erschütterter, kläglich schluchzender Richis, und umfing ihn mit den Armen, krallte sich regelrecht fest an ihm, als fände er sonst keinen Halt in einem Meer von Glückseligkeit. Kein befreiender Dolchstoß, kein Stich ins Herz, nicht einmal ein Fluch oder nur ein schrei des Hasses. Statt dessen Richis’ tränennasse Wange an der seinen klebend und ein zitternder Mund, der ihm zuwinkelte: “Vergib mir, mein Sohn, mein lieber Sohn, vergib mir!”* (S.308)

“*Ama birden boynuna sarılmamış mıydı Richis, öc alıcı melek değil, eli ayağı çözülmüş, bir zavallılık içinde hıçkırıp burnunu çeken bir Richis, sarılmış boynuna, sıkı sıkı yapışmış üstüne, sanki bir mutluluk denizine düşmüş de ondan başka tutunacak yer bulamamış gibi. Ne kurtuluşu getiren bir hançer darbesini*

bir lanet okuyuş, ne de bir nefret çılgılığı. Yerine yanağına Richis'in gözyaşlarıyla ıslanmış yanağı yapışmış, kulağına tirtir titreyen dudakları uzanmıştı: "Bağışla beni oğlum, sevgili oğlum bağışla beni!". (S.237)

Bu örnekte yazar, biricik kızını Grenouille'nin katletmesi sonucunda kaybeden Richis'i başka türlü ifade ediyor. "Öc alıcı melek" olarak mecazlaştırıyor. Çevirmenin amacı kaynak metindeki bu etkiyi amaç dil okuyucusuna aynı boyutta aktarmaktır. Türkçe çeviride sözcük düzeyinde bir eşdeğerlik benimsenerek "öc alıcı melek değil" ifadesi kullanılmıştır. Oysa Türkçe'de eşdeğer anlamda bir kavram olarak "intikam meleği"nin kullanılması gerekirdi. Böylece daha etkili bir çeviri şöyle olabilir;

"Ama birden boynuna sarılmamıştıydı Richis, intikam meleği değil, eli ayağı çözülmüş, bir zavallılık içinde hıçkırıp burnunu çeken bir Richis, [...]"

"Es war tatsächlich nur ein Augenblick, den er benötigte, um sich optisch zu vergewissern und sich alsdann desto rückhaltsloser den Wahrnehmungen seines Geruchs sinns hinzugeben. Nun roch er, dass sie ein Mensch war, roch den Schweiß ihrer Achseln, das Fett ihrer Haare, den Fischgeruch ihres Geschlechts, und roch mit grösstem Wohlgefallen. *Ihr Schweiß duftete so frisch wie Meerwind, der Talg ihrer Haare so süß wie Nussöl, ihr Geschlecht wie ein Bouquet von Wasserlilien, die Haut wie Aprikosenblüte...*, und die Verbindung all dieser Komponenten ergab ein Parfum so reich, so balanciert, so zauberhaft, dass alles, was Grenouille bisher an Parfums gerochen, alles, was er selbst in seinem Inneren an Geruchsgebäuden spielerisch erschaffen hatte, mit einem Mal zu schierer Sinnlosigkeit verkam. (S 54f)

"Görme duyusuna olan gereksinimi bir an sürmüş sürmemiş, sonra kendini yeniden, hem de hiç başka bir şeye dayanmaksızın, koklama duyusunun algılarına bırakmıştı. Şimdi gördüğü şeyin bir insan olduğunu kokluyordu; kızın koltuk altlarındaki ter, saçlarındaki yağ, cinsel organındaki balık kokusunu, üstelik tatların en büyüğünü alarak duyuyordu. *Kızın teri deniz rüzgarı kadar taze kokuyor, saçlarının yağı fıstık yağı gibi, organı bir buket nilüfer, derisi kıyısı çiçeği gibi öyle dengeli*, öyle büyümlü bir parfüm adına kokladığı her ne varsa, hatta düşünde, oynarcasına kurduğu ne kadar koku bileşimi varsa, bu koku karşısında bir çırpıda anlamsızlaşıyor, hiçleşiyordu. (S.44)

Kaynak metin yazarı burada olayı okuyucunun gözünde canlandırmak ve anlaşılmayı kolaylaştırmak için benzetmeler yapmıştır. İnsan kokusu ile doğadaki kokuların karşılaştırılması, anlatıma sanatsal bir boyut katmıştır. Türkçe çevirisinde cümle yapısına bağlı kalmaya özen gösterildiği görülmektedir. Bilindiği gibi Türkçede yüklem yeri cümlenin sonudur. Fakat çevirmen birçok cümlede kaynak metnin cümle yapısına sadık kalarak yüklem yeri ile oynamıştır. Bu da doğal olarak çeviride olayı canlandırma etkisinin azalması sonucunu doğurmaktadır. Yüklemi sona alan şöyle bir cümle daha eşdeğer bir çeviri olabilir;

"Kızın teri deniz rüzgarı kadar taze, saçının yağı fıstık yağı gibi, organı bir buket nilüfer gibi, cildi kıyısı çiçeği gibi kokuyordu".

SONUÇ

Koku adlı romanın Türkçe çevirisini yan anlamsal eşdeğerlik çerçevesinde incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, kaynak metin ve amaç metinden seçilen örnek kesitler karşılaştırılarak, atasözü, deyim, mecaz anlatım gibi dil oyunlarının çevirisinde eşdeğerliğin sağlanıp sağlanmadığı belirlenmeye çalışıldı. Amaç dildeki anlatımda eşdeğer bulunmayan anlatımların yerine öneriler sunuldu.

Romandan seçilen örnek paragrafların çeviri eleştirisi kapsamında yapılan çözümlenmeleri, çevirmenin kaynak metnin biçim ve içeriğini önemli ölçüde koruyarak, dilbilimsel, sözdizimsel ve anlamsal açıdan aslına eşdeğer bir çeviri ortaya koyduğunu göstermektedir. Ancak sosyal ve kültürel unsurlar içeren bazı deyimlerin çevirisinde aktarım hatasından kaynaklanan anlam kaymaları olduğu tespit edilmiştir. Sözcük düzeyinde eşdeğerliğe fazla önem verilmiş olması, amaç dilde aynı anlamı taşıyan başka deyimler olduğu halde bunların tercih edilmemesine ve böylece dil oyunlarının çevirisinde eşdeğerlik sorunlarına yol açmaktadır. Sözü edilen anlam kaymaları, çevirinin yan anlamsal eşdeğerliğinin bozulmasına neden olmaktadır. Eşdeğerliğin sağlanamaması amaç dil okuyucusunda kaynak metnin edebi özelliklerinin ve okuma zevkinin tadına varamama gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Amaç dil okuyucusunun bu romanı tad alarak okuyabilmesi için, anlamayı zorlaştıracak ve çeviri olduğunu hissettirecek türden eşdeğerlik sorunlarından uzak durulması gerekmektedir. Özellikle dil oyunlarının çevirisinde bu sorunların daha belirgin ve yaygın olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Bu incelemede edebi metin türlerinin çevirisi için yalnızca dilbilgine sahip olmanın yeterli olamayacağı bir kez daha ortaya çıktı. Başarılı bir çeviri için; yalnızca düz anlam eşdeğerliği değil, aynı zamanda yan anlam, estetik ve üslup eşdeğerliğinin de sağlanması gerekir. Bunun için amaç dil ve kaynak dil becerilerinin yanında metin türüne özgü özelliklerin, karşılıklı kültürlerin ve sosyal yaşamın da tanınmasının önemini bir kez daha vurgulamakta fayda vardır.

KAYNAKÇA

- HOLMES, James S. (1987). The name and nature of translation studies. In: Indian Journal of Applied Linguistics, Vol. XIII No 2, 9-24
- KOLLER, Werner (1987). Einführung in die Übersetzungswissenschaft, Heidelberg, Quelle und Mayer
- LEVY, Jiri: (1969). Die Literarische Übersetzung, Theorie einer Kunstgattung, Frankfurt am Main, Athenäum.
- REISS, Katharina/Vermeer, Hans J. (1995). Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie, Niemeyer, Tübingen.
- STOLZE, Radegundis (2001). Übersetzungstheorien, Eine Einführung, Gunter Narr Verlag, Tübingen.
- SÜSKIND, Patrick (1985). Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders, Diogenes Verlag, Zürich.
- TURAN, Tefik (1987). Koku. Bir Caninin Hikayesi, Can Sanat Yayınları, İstanbul.